

meanings and diversities. The studies about popular religion indicates these meanings under seven items. Firstly popular religion is identical with the organic form a society. In this sense, popular religion is closely related to the meaning of primitive and folk religion. Secondly, popular religion exists as the religion of the laity in a religious community in contrast to that of the clergy. Thirdly, popular religion signifies the pervasive beliefs, rituals and values of a society. Fourthly, popular religion exists as an amalgam of esoteric beliefs and practices differing from the common or civil religion, but usually located in the lower strata of a society. Fifthly, popular religion appears as the religion of a subclass or minority group in a culture. Sixthly, popular religion shows oneself as the religion of the masses in opposition to the religion of the sophisticated, discriminating and learned within a society. Lastly, popular religion appears as the creation of an ideology of religion by the elite levels of a society. So it seems, popular religion occurs in the different forms.

Popular religion is a complex theme. Therefore it has some problems and difficulties. Science develops with problems. The scientific products are outcome of working studied by scientific problems. In this paper difficulties about scientific study and sociology of popular religious beliefs and practices among people have examined. In addition some suggestions about solution had been raised.

Key Words - Popular religion, Conceptualization, Categorical distinction, Descriptive approach, Social change.

11 Eylül Olayları Işığında Almanya’da İslam Algısı: Bir Kopuş mu, Süreklilik mi?

Erkan Budak*

Özet - 11 Eylül 2001 olaylarından sonra Almanya’daki İslam algısında belirgin olumsuz değişimler gözlenmektedir. Fakat Almanya’nın olumsuz İslam algısının sebebi olarak son dönemlerde gündeme gelen “küresel İslamcı terör” yeterli bir açıklama getiriyor olmaktan son derece uzaktır. 11 Eylül olaylarının akabinde tüm Avrupa’da ortaya çıkan İslam karşıtı dalgayı 11 Eylül öncesinde de var olan İslamofobinin kriz dönemlerinde etkinliğinin artmasıyla açıklayabiliriz. Almanya’da yüzyıllar öncesinden bugüne süzülgeleyen İslam algısı kendisini öteki olarak addedilen İslam’ın olumsuzlanması yoluyla ifade etmektedir. Ötekinin olumsuzlanması ise Almanlık ya da Avrupalılık kimliğinin pekiştirilmesinin aracı olmaktadır.

Öteki algısı önceleri feodal sistemin kendini meşrulaştırmak ve devamını sağlamak için siyasi olarak başvurduğu yöntemdi. Aydınlanma dönemi ile birlikte ortaya çıkan oryantalist akımıyla birlikte öteki algısı kültürel bir şekil almıştır. Öteki olarak tanımlanan İslam toplumları, gelişime kapalılık, tekrardan ibaretlik, geri kalmışlık ve ortaya çıkan kolonyalizm sonucu Batı ülkelerine olan bağımlılıkla özdeş algılanmış ve İslam kültürü buna mukabil kurulan kültürel hiyerarşide alt basamağa ait görülmüştür.

Aradan geçen uzun zamana karşın Batı’nın ötekisi olan İslam’ın Almanya’daki algısında oryantalist şablonların sürekliliği göze çarpmaktadır. Özellikle yazılı basındaki İslam ile ilgili haber, yorum ve karikatürlere bahsi geçen oryantalist yaklaşımlar damgasını vurmaktadır. Yükselmekte olan İslam karşıtlığı, Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte kurgulanan kendilik kimliğinin kendi karşı kutbunu kaybetmesinden dolayı bir nevi ihtiyaç haline gelmiş, komünizmden sonra yeni bir öteki icadı gerekli görülmüştür.

* Uzm., Kùltürler Arası Eğitim Destekleme Derneği (IBFS c.V.)

Bu sebeple Almanya'daki olumsuz İslam algısı ülkede yaşayan Müslümanların somut gerçekliğinden çok, soyut düzeyde ve uzaktaki bir coğrafyaya yönelik bir üst anlatı olarak değerlendirilmelidir.

Yukarıda, İslam'ın Almanya'daki algılanışı ile ilgili çizilen tablonun, demokratik seviyesi çok yüksek bir ülkenin ölçütleriyle değerlendirilmesi gerekir. Bahsedilen İslam algısı, ne değişmezliğe yazgılıdır ne de söz konusu olumsuz imajı olumlu bir yöne çevirmek için sivil bir girişimin önü kapalıdır. Müslüman kimliğe sahip ülkelerde keyfi ve otoriter uygulamalar gündelik hayata ait tezahürler olduğu gibi bu ülkelerdeki dinsel azınlıklar bir yana bizzat egemen mezhebe mensup olanlar için dahi Almanya'da yaşayan Müslümanların sahip olduğu haklar son derece arzu edilir haklardır. Düşünce, ifade, inanç ve ibadet özgürlüğünün güvence altında olduğu Almanya'da İslam algısına getirilen eleştirinin ideal demokrasi kıstaslarıyla gerçekleştirildiği gözden uzak tutulmamalıdır.

Anahtar Kelimeler - 11 Eylül, Almanya'da İslam algısı, Oryantalizm, Avrupa kimliği.

I. Giriş

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki ikiz kulelere yapılan saldırılar sonrası tüm dünyada basın yayın araçlarının kamuoyu oluşturucu etkisiyle birlikte İslam dininin ve dolayısıyla onun mensuplarının Batı tarafından algılanışında olumsuz yönde değişimler gözlemlenmektedir. Bu çalışmada Almanya'da İslam'a bakışın günümüzde ne yönde olduğu, bu bakışın oluşmasında özellikle yazılı basının rolü ortaya konmuştur. Basının rolünün yanısıra 11 Eylül olaylarının

Batı'nın başat ülkelerinden Almanya'da İslam'ın algılanışı yönünde bir milâd olarak mı görülmesi gerektiği yoksa geçmiş çok daha gerilere götürülebilecek İslam'a dair olumsuz bakışın kriz süreçlerinde etkinliğinin artmasına mı karşılık geldiği sorusuna ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Almanya'nın İslam'a bakışını salt son dönemlerdeki olaylara dayandırmak açıklayıcılık açısından eksik kalacağından öncelikle İslam algısının tarihsel arka planına değinilecek ve bu sürecin 18. yüzyıl sonlarında eklendiği Oryantalizm'in günümüze dek gelen etkisi Alman basınında ortaya konulan İslam resmiyle açıklanmaya çalışılacaktır. Bunun için 11 Eylül öncesi ve sonrasında Essen Üniversitesi'ne bağlı Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin katkılarıyla-

la yapılan kapsamlı araştırmaya dayanarak mevcut algının sebeplerine değinmek suretiyle çalışma tamamlanacaktır.

Makale kapsamında Türkiye gibi laik ülkeler de Weller'in (2002), İslamî devlet anlayışına sahip ülkeleri İslam ülkeleri, yönetim biçimi İslamî olmayan fakat nüfusu ağırlıklı olarak Müslümanlardan oluşan ülkeleri Müslüman ülkeler olarak ayırma tabi tutması temel alınarak Müslüman ülkeler adı altında ifade edilecektir. Bu seçim, üzerinde çalışılan konuya pratik bir yaklaşım açısından tercih edilecektir. Bu tanımlama biçimi, seküler değerlerin Türkiye'de bulunduğu seviye yönünde bir ölçü olarak alınmamalıdır. Zira sekülerizmin toplumsal olarak çok daha geniş alana yayıldığı Fransa'nın Hristiyan ülkeler adı altında kategorize edilmesi bir sorun teşkil etmezken Türkiye'nin de Müslüman ülke adı altında tanımlanması sorun yaratmamalıdır. Özellikle İslam'a genelde Avrupa özelde Almanya yönünden bir bakış açısı ortaya konmaya çalışıldığından bu kavram çok daha kolaylıkla kullanılmaya imkân vermektedir. Zira Türkiye'nin AB süreci yönünden Alman basını takip edildiğinde Türkiye'nin kendisini tanımladığı laik kimliğe karşın öncelikle Müslüman bir ülkedir. Bunun sebebi Türkiye'deki siyasal rejimin karakteri konusundaki bir bilgi eksikliğinden ziyade % 40 oranında kendisini herhangi bir Kiliseye mensup görmeyen bir kesimin bulunduğu Almanya gibi bir ülkede dinin kültürel bir kimlik olarak algılanmasına dair genel eğilimdir. Türkiye'ye yapılan Müslüman ülke tanımlamasını da bu yönden ele almak gerekmektedir. Bu açıklamadan sonra Almanya'daki mevcut İslam algısının tarihsel arka planına geçebiliriz.

II. Almanya'da İslam Önyargılarının Kuruluşu

Alman toplumunda tarihsel önyargılardan beslenen İslam ve Müslüman imajı günümüzde de canlıdır ve bu imaj özellikle çatışma ve kriz periyotlarında etkinleşmektedir (Reichmuth, 1996: 145). İslam'ın terörle gündeme gelmesi, Almanya'da önceleri mevcut olan olumlu İslam imajını olumsuzla çevirmiş değildir. Ortaya çıkan olumsuz İslam imajını tarihsel ötekilik ipoteği bulunan İslam'ın önceden de varolan olumsuz imajının daha da pekişmesi şeklinde ifade edebiliriz. Bu sebeple Halm ve diğerleri (2007: 11) Alman basın ve kamuoyunda bütünsel bir İslam karşıtı söyleme vurgu yapmaktadırlar. Hâkim söylemde dikkat çekici olan İslam'ın, İslam adına gerçekleştirilen terörden ayırt edilmesi konusunda gereken özenin gösterilmemesi ve indirgemeci bir bakışla ortaya çıkan yargının İslam dininin özü konusunda açıklayıcı işaretler olarak alınma-

sıdır. Avrupa düşününün ayrıntıcılığı düşünülecek olursa münferit olayların geliştirilip çarpıtılarak İslam dini ve tüm Müslümanlara kadar genişletilmesindeki kolaycılık ve bu indirgemeci tavrın kamuoyu tarafından kabul edilebilir olmasının sebebi tarihten beslenen olumsuz İslam imajının etkinlik kazanmasıdır. Öyle ki geçmişi 18. yüzyıla dayanan oryantizmin etkisiyle ders¹ ve çocuk kitaplarında ortaya konulan öteki imajının 11 Eylül olayları gibi olumsuz bir durumda İslam üzerinden menfi bir genel yargıya dönüşmesi zor olmamaktadır. Bu sebeple günümüzde Batıda yeniden kurulan İslam imajını anlamak için bu algının arkeolojisi olan tarihsel temellere göz atmak gerekmektedir.

a) Propaganda Aracı Olarak Tarihsel Önyargıların Kuruluşu

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında tespitlerimize benzetme ve süreklilik açısından destek olmak üzere Almanya'nın İslam'a bakışı konusundaki ilk aşamaya, haçlı seferlerinin altında yatan mantığa, Papalığın rolüne ve tarihsel önyargının kuruluşundaki önemli diğer faktörlere kısaca değinmeliyiz.

Papa III. Bonifaz (1295-1303) döneminde Papalık devlet ve siyasetteki öncü pozisyonunu yitirmiş durumdadır. 1378-1417 arasındaki mezhep ayrılığı Papalığın otoritesini büsbütün sarsmıştır. Hedefi Kutsal Topraklar olan 11. ve 12. yüzyıl Haçlı seferlerinden sonraki süreçte Papalığın yeni Haçlı seferleri düzenlemek yönündeki çabalarının sebebi, seferlerin olası başarısı ile Hıristiyanlık ve Avrupa içindeki ikilikleri ortak düşmana karşı bertaraf ederek kaybolmakta olan otoritesini yeniden kazanmak ve bu otoriteyi konsolide etmektedir. Haçlı seferleri siyaseti, müdahaleyi meşrulaştırıp Papalık prestijinin yükseltilmesi amacını gütmekteydi (Pfeffermann, 1946: 32). 16. yüzyılın Osmanlı Devleti askeri, siyasi ve ekonomik yönden büyük bir siyasi güç idi ve Avrupa'nın ittifak ve diplomasi ilişkilerinde doğrudan yer almaktaydı. Bu yönüyle de Avrupa'daki güç odaklarının siyasal ve iktisadi çıkar hesaplarında Osmanlı Devleti siyasal bir bileşen olarak rol oynuyordu (Spohn, 1993: 30). Diplomatik olarak olağanüstülük içermeyen bu durum söz konusu olan iç politika olunca çok farklı bir şekle bürünmekteydi. Halka yapılan propaganda ile yeni bir Kutsal Haçlı seferi ruhu diri tutulmaya çalışılıyor, aristokrasi ve ruhban sınıfı sürekli dış tehdit vurgusu yaparak iç siyasal gerginliklerin üstünü dikkati dış tehdiye yönelterek örtüyordu (Spohn, 1993: 31).

¹ Tarih, coğrafya, Protestan ve Katolik din dersleri kitapları ve Alman eyaletlerinin müfredat planı talimatlarında İslam'a bakışı analiz eden çalışmalar için bkz. Tworuschka, M. 1986; Tworuschka, U. 1986; Fischer, 1987; Vöcking, 1988; Schultze, 1988.

16. yüzyılda Avrupa'da Türkler üzerine yapılan 2460 yayından (Türkendruck) 1000 tanesi Almanya'da Almanca olarak basılmıştır. Türklerin kırıkcılığı ve hunharlığı yönünde yapılan tüm propagandaya rağmen Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın köylüsü, zanaatkârı ve askeri üstünde yarattığı çekim gücü, imparator, bağımsız prensler ve ruhban için Osmanlı hâkimiyet alanının Balkanlar'da yayılması dışında algılanan diğer bir tehdit unsuruna işaret ediyordu². Alman köylülerinin umutsuz durumu ve feodal toplumun çok ağır vergileri 1520 yılında büyük bir köylü ayaklanmasına yol açmış ve feodal sistemi tehlikeye atan bu ayaklanmanın feodal prensler tarafından büyük bir şiddetle bastırılması toplumsal muhalefette yüzyıllarca sürecek bir travmaya yol açmıştır. Köylünün bu durumu sebebiyle ortaya çıkan diğer sonuç, onların 15. yüzyıl ve 16. yüzyılda birçok köylünün angaryanın bulunmadığı, vergi miktarlarının kesin olarak belirlenmiş olduğu, keyfilik olmadığı, ekinlerin geçen ordularca talan edilmediği, sınıflar arası geçişin ve sosyal mevki bakımından yükselmenin mümkün olduğu Osmanlı ülkesine göç etmesi olmuştur (Delumeau, 1985: 399; Pfeffermann, 1946: 20). Feodal sistemin, köylülerin Osmanlı ülkesine göç etmeleriyle de güç kaybetmesi söz konusu propaganda için başka bir gerekçe oluşturuyordu. Şimdi bu propagandanın nasıl oluşturulduğuna bakalım.

b) Kilisenin Propaganda Araçları Olarak Türk Vaazları, Türk Duaları ve Türk Çanları³

15 yüzyıl. ortalarından itibaren kiliselerde dua ve ilahilerin yanında "Missa contra Turcas" vaazları verilmeye başlandı. Bu vaazlar "Missa contra paganos" vaazlarının türeviydi. Bu durumda Türkler yeni paganlar, ortaya çıkan yeni "Deccal" işlevi görüyordu (Göllner, 1978: 22). Bu çalışmanın doğrudan konusu olmadığından bir tanesi dışında Türklerle ilgili yapılan tasvirlerle girmeyeceğiz. Türk tehlikesine karşı yapılan vaazlar Kilise vasıtasıyla en ücra köşelerdeki cemaatlara gezgin vaizlerle ulaşarak ahalinin bilinçaltına önyargı yüklemeye işlevini yerine getirmekteydi (Spohn, 1993: 24).

Kilise tarafından propaganda amaçlı manipüle edilen ilk bildirimler 1448 yılında yapılan Kosova Savaşı üzerinedir. Burada dikkat çekici bir ötekileştirmenin ilk örneğine rastlıyoruz. Zira yapılan tasvirde savaş meydanında ölen Hristiyan

² Erhard Schön'ün 1530 tarihli bakır dövmesinde çıplak Hristiyan kölelerin ve ikiye bölünmüş çocukların satıldığı bir Türk pazarı tasvir edilmiştir. bkz. Delumeau, 1985, s. 403.

³ 16. yüzyılda Avrupa kamuoyunda Türk imajının kuruluşunu orjinal metinlerden inceleyen kapsamlı çalışma için bkz. Göllner, 1978. c. 3.

askerlerinin sırtları üstünde yattıkları ve kanlarının kırmızı olduğu, kâfirlerinse karınları üstünde yattıkları ve kanlarının siyah olduğu ibaresi mevcuttur (Spohn, 1993: 22).

Türk vaazlarının yanında 1456 Belgrad kuşatmasında Macar Kralı Hünyadi Yanoş 'un Osmanlı ordusu karşısında kazandığı zaferi kutlamak için Papa III. Calixt tarafından öğlen vakti kiliselerde bir veya daha fazla çan çalınmaya başlar. Bu uygulama kiliselerde münferit olarak daha evvelden başlamışken bu şekilde yaygın bir uygulama halini alıyordu. Örneğin Prag başpiskoposu Wolfram 1399'da her Cuma günü İsa peygamberin öldüğü saat olan sabah dokuzda Türklerin Hıristiyanlara karşı kazandığı savaşları anmak için tüm çanların çalınmasını sağlar. Burada dizlerin üstünde günde beş kez Efendiye dua edilmesi gerekiyordu. Çarpıcı olan, bu uygulamanın Osmanlı tehlikesinin hissedildiği süreçle sınırlı kalmamış olmasıdır. 1797 tarihinde, ilk genel uygulamadan neredeyse 350 yıl sonra Kutsal Haç manastırı başpapazı Cölestin Königshofer bu uygulamanın önceleri Türk tehlikesine karşı başlatıldığını fakat sonra bu tehlikeden kurtulmanın teşekkürü olarak sürdürüldüğünü vaaz eder. Böylece yüzyıllarca çan sesiyle hem Katolik hem de Protestan kiliselerinde her cemaat üyesine Türk tehlikesi hatırlatılmaktaydı (Spohn, 1993: 25).

Türk çanlarının çalınmasıyla aynı gün 29 Haziran 1456 tarihinde Papa III. Calixt tarafından Hıristiyanları dua, oruç ve tövbeye çağıran bir ferman yayınlanır. Türk tehlikesine karşı inancın ve tövbenin canlandırılmasının gereği çağrısı yapılır. 1571 yılında Papa IV. Pius Türk duaları tertip eder. Burada suçun ibadetten uzaklaşan Hıristiyanların kendisinde olduğu, günahkârlıkları sebebiyle Tanrı'nın hiddetine maruz kaldıkları duyurulur ve Türk tasvirlerine geçilir. Bu hiddetten korunmanın tek yolu olarak Hıristiyanların birlik olması gereğine işaret edilir. Siyasal, sosyal ve mezhepsel birlik dua, vaaz ve çağrılarının omurgasını oluşturmaktadır (Schulze, 1978: 66). Bu yönüyle dış tehlike vurgusu, zanaatkâr ve köylüleri topluma entegre etme işlevi görmekteydi (Spohn, 1993: 26). Söz konusu Türk dualarının yaygınlık dereceleri için Teolog Johann Schmidt'in 1686 tarihinde yapmış olduğu dua derlemesine göre 89 şehirde 117 ayrı Türk duası tespit edilmiştir (Spohn, 1993: 27).

Kilisede reformun ve Protestan hareketinin önderi Martin Luther'in tezleriyle birlikte Avrupa Hıristiyanlığının bir kez daha bölünme yoluna girmesi, Papa için muazzam bir otorite kaybı anlamına geldiğinden papalık bu sürecin önünü alma ve otoritesini yeniden sağlama yoluna girmiştir. Bu durum şöyle özetlenebilir:

“Avrupa'nın farklılaşma sürecini yok sayarak “inançsızlara” karşı ortak bir Hıristiyan dış politikası kurgusunu canlı tutarak Türk sorununa karşı inisiyatif elde tutan bir konumda olmak, haçlı seferi geleneğine atıfta bulunarak inanç savaşları fikrini popülarize etmek, bu düşüncüyü Kilise aracılığıyla en ücre köye dek ulaştırmak, Türklere karşı her başarıyı ölçüsüzce abartmak ve yenilgileri de ileride daha iyi sonuçlar almaya yol açacak şekilde yansıtmak.” (Pfeffermann 1946: 33).

Peki, reform hareketi sonucu ortaya çıkan Protestanlık, Türkler ve İslama karşı nasıl bir tavır takınıyordu? Ortaçağa dayanan önyargıların canlılığından dolayı Protestanların İslam algısı da Katoliklerinkinden belirgin şekilde ayrılmıyordu. Yine de bazı yaklaşım farkları gözlemlenmek mümkündür. Martin Luther Haçlı seferine karşıydı. Luther'e göre Türkler alelade bir düşman değil, Tanrı'nın Hıristiyanlara günahlarından dolayı verdiği bir ceza olduğundan Türklere karşı savaşmak anlamsızdı. Cezaya karşı çıkmak Tanrıya karşı çıkmaktı. O yüzden önce tövbe edilmeliydi. Ancak bundan sonra Türkler Tanrı'nın onlara vermiş olduğu misyondan yoksun kalacak ve ondan sonra yenilmeleri mümkün olacaktı. Luther'e göre Türkler, Papa ve Deccal, üçü birlikte, kıyamet habercileriydi (Spohn, 1993: 38-41).

e) Oryantalizmin Etkisi

18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi devrimi ve neredeyse bu dönemle eşzamanlı olarak başlayan İslam'ın simgeleştirildiği “Doğu”nun Batı tarafından yorumlanarak Batı bakışından bir Doğu, bir “Hayali Doğu” (Hentch, 1996) yaratmak olarak tanımlayabileceğimiz oryantalizm Aydınlanma dönemi Avrupa'sında ortaya çıkmıştır. Edward Said'in çok tartışılan “Oryantalizm” çalışması bu alanda bir klasik haline gelmiştir. Oryantalizm, Batı'nın Doğu'ya bakışımın sistemleştirilip bir disiplin haline getirilmiş şeklidir. Bu algı büyük dönüşümlere uğramaksızın günümüze dek gelmiştir. Said'e kulak verecek olursak 1973/74 yıllarında yaşanan petrol krizi doğuya karşı var olan olumsuz düşüncelerin etkinleştiği bir başka durak olmuştur. Tam da Araplar gibi bir milletin sahip olduğu enerji kaynaklarıyla ileri Batı demokrasilerini nasıl tehdit altına soktuğu sorgulanmış, film ve televizyon yapımlarında Araplarla ilgili oldukça nahoş, ön yargıları tetikleyici ve pekiştirici tipler ortaya konmuştur. Said bu görüntülerin sonucunda dünyanın Araplarca ele geçirileceği korkusunun yayıldığını ortaya koymaktadır (Said, 1981: 322-323). Oryantalist

Grünebaum'a göre kısaca söylemek gerekirse İslam, monolitik, özünde şiddet ve zorbalık bulunduran, inceliksiz, indirgemeci, katı ve yeniliğe kapalı bir dindir (Said, 1981: 336).

Said, oryantalist düşüncenin çeşitli şekillerde, yeni veya eski bilimsel jargonlarda varlığını sürdürmeye devam ettiğini vurgulayarak oryantalizmi Doğu üstüne yarattığı dogmalarla dört kategoride toplamıştır. Birinci dogma; kendisini Batı ile Doğu arasında olduğu savunulan sistematik ve mutlak farkta ortaya koyar: Birincinin rasyonelliği, insanî anlamdaki gelişmişliği ve üstünlüğünün karşısına ikincinin başkallığı, geri kalmışlığı ve bunun sonucu ortaya çıkan Batı'ya olan bağımlılığı konudur.

İkinci dogma; modernlik öncesi Doğu toplumlarının, modern çağın doğu toplumlarına tercih edilir olduğudur (Said, 1981: 338). İlkini egzotik şablonlara daha uygun gelmesi, modernleşme sürecinin ise başkalaştırmayı zorlaştırarak oryantalist bakış açısının kendi varoluş amacını büsbütün anlaşılmaştırması tehlikesini taşıması bu savunmacı duruşun sebebi olarak anlaşılabilir. Geleneksel Doğu toplumu, Batının kendi üstünlüğü anlayışıyla "geri" olanı dilediğince araştırma nesnesi haline getirme kolaylığı tanırken, modernleşen Doğu toplumları Batı'nın ezberini bozmakta, şablon ve kalıplarını güdük bırakmaktadır. Zira gelişime ve değişime kapalı Doğu üzerine ilk ön kabullerdendir. Modernleşme süreci bu ön kabulü ortadan kaldırırken oryantalizmin tahakküm üzerine kurulan temellerini de tehdit etmektedir.

Bir diğer dogma; Doğu'nun tekrardan ibaret ve gelişime kapalı bir sonsuzluk içinde bulunduğu, tek tiplik ve kendi kendisini tanımlama yetisinden yoksun olduğudur. Bu yoksunluk oryantalizme göre hem Doğu'nun Batı bakışıyla genel ve sistematik olarak tanımlamasını kaçınılmaz kılmakta hem de bunu bilimsel olarak nesnellik ölçütüne uygun bulmaktadır (Said, 1981: 339).

Dördüncü dogmaya göre ise; Doğu'nun ya korkulması ya da kontrol edilmesi gerektiğidir (Said, 1981: 339). Zira Doğu hesaplanamaz, akıl dışı ve kontrolsüzdür. Doğu'yu kontrol ise Doğu'yu bilimsel araştırma nesnesi olmaktan doğrudan işgalin muhatabı olmaya kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır ve sayılan sebeplerle de söz konusu eylemler meşrulaştırılabilmektedir.

Çalışmanın ileriki kısımlarına düşünsel dayanak oluşturması ve bugünü anlamakta yardımcı olması bakımından sunmaya çalıştığımız tarihsel perspektif, bugün Avrupa'daki İslam algısının derinlerinde yatan unsurlarla oluşan tarihsel sürekliliği açıklayıcı olmaktadır. Avrupa'nın tarihsel belleğinde (İspanya

Endülüs'te Araplar, Orta ve Doğu Avrupa'da Türkler) Müslümanların istilacı tehdit olarak algılanması kök salmıştır (Halm vd. 2007: 15). Bu, Avrupa'nın parçası olan toprakların İslam ordularınca ele geçirilmesi kadar bundan önceki yüzyıllarda Roma ve Bizans gibi devlet dini Hıristiyanlık olan imparatorlukların yönetimi altındaki Orta Doğu ve Anadolu topraklarının Müslümanlara kaybedilmesi de tarihsel olarak Müslümanların istilacılarla özdeşleştirilmesinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Avrupa mitleri bu fetih ve tehdit söyleminin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Sayılan sebeplerle Almanya'daki İslam algısı diğer Avrupa devletleriyle ortak noktalar göstermesinin yanında kendine has özelliklere sahiptir. Bu tarihsel İslam bakışı temelinden günümüz Almanya'sında İslam imajının iki temel dinamiği vardır:

i. 11 Eylül 2001 tarihinde New York'ta ikiz kulelere yapılan saldırılar ve sonrasında gelişmelerle gündeme oturan İslami terör kavramı ve konunun dünya kamuoyunda edindiği yer temelinden derinleşen küresel İslam algısının Almanya'daki yansımaları.

ii. 60'lı yıllarda başlayan Türkiye'den Almanya'ya işçi göçü hareketleriyle oluşan yeni toplumsal yapının ortaya çıkardığı "paralel yaşamlar", "izolasyon", "entegrasyon", "asimilasyon", "öncü kültür" (Leitkultur), "okullarda türban", "yapılan camilerin minare boyları hakimiyet ifadesi midir?" gibi kavram ve konular üzerinden tartışılan ülke içi İslam algısı.

Bu çalışmanın mütevazı boyutları sebebiyle oldukça hararetli tartışma, müzakere ve arayışlara konu olan Almanya'nın iç siyasal ve sosyal gündeminin İslam'a yaklaşımını başka bir çalışmanın konusu yapılmak üzere bu çalışmanın kapsamı dışında tutacağız.

III. 11 Eylül Olaylarının Resmi ve Gayri Resmi Söylemde İslam Algısına Etkisi

Almanya'nın Kuzey Ren Vesfalya eyaletince "sosyal bilimciler, gelecek perspektifine yön veriyorlar" adı altında eyalet çapında düzenlenen araştırma projesi yarışması neticesinde, 2000 ile 2004 yılları arasında Alman toplumundaki İslam algısının değişimini konu alan araştırma projesi, Eyalet Kültür Bilimleri Enstitüsü jürisince finansmanının bir bölümünün karşılanmasına karar verilen

proje olmuştur. 2005 yılı Haziran ve Aralık ayları arasında Duisburg/Eszen Üniversitesi'ne bağlı Türkiye Araştırmaları Merkezi Vakfı'nda yapılan araştırma Federal Alman parlamentosu protokolleri ile resmi, der Spiegel dergisi ve Westdeutsche Allgemeine Zeitung günlük gazetesi ile gayri resmi olmak üzere iki temelden beslenmektedir (Halm vd., 2007: 11-49)⁴.

Bu araştırmaya göre 11 Eylül 2000 ile 11 Eylül 2001 tarihleri arasındaki ilk dönemde parlamentodaki 69 konuşmadan 15 konuşmanın konusunu "İslam" ve "Müslümanlar" teşkil etmekte iken 29 Eylül 2003 ile 29 Eylül 2004 arasındaki 65 parlamento konuşmasında bu sayı 31'e çıkmıştır. Bu şekliyle de konunun toplumsal öneminin arttığı açık şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk dönemde farklı dini inançlar sebebiyle uğranılan dışlamaya karşı söylemler % 17,8 ile en çok konu edilen mesele iken 11 Eylül olaylarından iki yıl sonraki ikinci dönemde bu oran % 4,7 ile altıncı sıraya düşmüştür. İslam'la diyalogu konu alan konuşmalar % 9,1'den % 10,5'e, sıralamada ikinci sıradan birinci sıraya çıkmıştır. Buna karşın Almanya'daki Müslüman toplumun toplumsal dezenteegrasyonunda Alman toplumunun suçunu konu alan konuşmalar % 9,1 ile üçüncü sıradan % 1,7 ile onbirinci sıraya düşmüştür.

Terörist olarak Müslümanları gösteren konuşmalar % 5,8 ile beşinci sıradan yüzde % 10,5 ile ikinci sıraya yükselirken, İslam'ı tehlike olarak gösteren konuşmalar % 3,3 ile onbirinci sıradan % 7,7 ile üçüncü sıraya yükselmiştir. Toparlamak gerekirse iki dönem arasında Müslümanların dışlanması sorununun konu edilme miktarında belirgin bir değişiklik yok iken İslam'ın tehlike olarak vurgulanışı yüzde % 9,4'ten % 24,4'e çarpıcı bir yükselme kaydetmiştir. İslam ile Batı'nın bağdaşmazlığı % 1,5'ten % 5,5'e çıkarken ilk dönemde İslam karşıtı söylemin karşı söylemi % 73,8 gibi en çok yer alan söylem biçimiyken bu karşı söylem ikinci dönemde % 50,1'e inmiştir (Halm vd., 2007: 21-25).

Yukarıdaki oranların açık şekilde ifade ettiği gibi 11 Eylül'den sonra İslam'ın algılanışında belirgin bir olumsuz değişim yaşanmıştır. Parlamento protokollerindeki resmi söylemin ortaya koyduğu tablo bu iken şimdi de aynı araştırmada basının temsil ettiği gayri resmi söyleme bir göz atalım. Araştırmayı yapanlarca kamuoyuna yön veren iki yayın organı seçilmiştir: Der Spiegel ve Westdeutsche Allgemeine Zeitung (WAZ). 5 Mart 2006 ve 3 Şubat 2007 tarihleri arasında yapılan der Spiegel anketinin istatistiklerine göre Almanya'nın, 64 milyonluk 14 yaş üstü nüfusundan 6,01 milyonluk okuyucu sayısı ile yüzde % 9,4'üne ulaşan

⁴ Araştırmanın ayrıntılı analizi için bu referansa bakınız.

der Spiegel, Focus'un (5,65 milyon) önünde, der Stern'in (7,41 milyon) arkasında ikinci en çok okunan haftalık kültür ve siyaset dergisidir. Ülke çapında üniversite mezunu oranı % 10 iken der Spiegel dergisi okurları arasında bu oran % 28 ile ilk sıradadır (Focus % 21, der Stern % 17). Eğitim, ekonomi ve büyükşehir seçkinleri ile entelektüeller arasındaki okunma kategorilerinde de der Spiegel ilk sırada yer almaktadır (<http://www.media.spiegel.de/internet/media.nsf/>). Westdeutsche Allgemeine Zeitung (WAZ) gazetesi Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde yayınlanan Almanya'nın en büyük bölge gazetesidir.

Gayri resmi söylemdeki değişim resmi söylemdeki değişimle paralel olmakla beraber dışlayıcılık gayri resmi söylemde daha baskın durumdadır. 2000-2001 arasında iki yayın organında da tüm veriler dahil olmak üzere İslam'a karşı resmi söylemden daha dışlayıcı tavır alınmaktadır (Halm vd., 2007: 33). WAZ'da İslam ile ilgili olarak değerlendirilen veriler, iki periyot arasında 408'den 1043'e çıkarken der Spiegel dergisindeki veri sayısı 375'ten 935'e çıkmıştır. Bu da 11 Eylül sonrasında İslam'ın bu yayın organlarında eskiye nazaran iki misli konu edildiğini göstermektedir. 11 Eylül öncesi ilk periyotta der Spiegel'de "terörist olarak Müslümanlar" teması % 26,4 ile birinci sırada iken 2003-2004 tarihleri arasında bu oran % 31,3'e çıkarak ilk sıradaki yerini korumuştur (Halm vd., 2007: 26-27). WAZ'da bir farklılık görülmemektedir. Aynı ibare burada % 19,4'ten % 22,5'e çıkarak ilk sıradaki yerini sürdürmüştür. Müslüman ve terörist özdeşleştirilmesinde 11 Eylül'ün öncesiyle bir kopma yaratmaktan uzak olduğu araştırma sonuçlarına dayanarak açık şekilde söylenebilir.

Ne parlamento konuşmalarında ne de basında salt tek taraflı bir söylem yoktur. Bir karşı söylem de mevcuttur. Parlamentodaki karşı söylem 11 Eylül olaylarından sonra ancak % 50'ye gerilemişken basındaki durum bu noktada da daha olumsuzdur. WAZ'da İslam lehindeki karşı söylem % 46,1'den % 34,3'e düşerken der Spiegel'de durum daha dramatik bir seyir izleyerek % 44,8'den %26,9'a düşmüştür. WAZ'da İslami tehlikeye vurgu % 20,6'dan % 37,7'ye çıkarken der Spiegel'de % 26,4'ten % 33,5'e yükselmiştir. İslam'ı dışlama eğilimi WAZ'ta % 5'lik artış sağlarken bu oran der Spiegel'de % 12'ye çıkmaktadır (Halm vd., 2007: 33-35).

Basın ve parlamento konuşmaları üzerinden resmi ve gayri resmi söylemin süreç içindeki değişimi bu şekilde iken 30 Eylül 2005 tarihinde Danimarka'da yayınlanan karikatürler sonucunda meydana gelen karikatür krizini de bu bağlamda mercek altına almak konumuz açısından aydınlatıcı olacaktır. Basın özgürlüğü mü basın ahlakı mı dilemmasından yaklaşılarak krize konu olan

karikatürlerin 11 Eylül olaylarından sonraki sürecin ortaya çıkardığı yeni bir gelişmeye mi karşılık geldiği yoksa yukarıda gösterildiği gibi zaten mevcut olan bir algının daha da keskinleşmesi şeklinde mi vuku bulduğu sorusuna daha önceki yıllarda yayınlanan karikatür örneklerinin irdelenmesi suretiyle bir çerçeve çizilecektir.

a) Karikatür Krizinin Perde Arkası ve Almanya'daki Yansımaları

Siegfried Jäger'in sağ, sol ve merkezi temsil eden yirmi beş günlük ve haftalık gazeteyi temel alan araştırmasına dayanan makalesi⁵ ile Jürgen Link'in (2002) "Bomba Karikatürlerinin Arkeolojisi" adı altında incelediği son yirmi beş yılın benzer karikatürlerini biraraya getirdiği makale karikatür krizinin arka planı ve sonrasındaki İslam imajının kuruluşuna dair açıklayıcı olacaktır.

Krize konu olan karikatürlerle ilgili neler yaşandı? Ortaya çıkan durum İslam'ın Batı değerleriyle bağdaşmazlığının yeni bir tezahürü müydü? Verilen tepkiler, düşünce özgürlüğüne karşı dinsel bağnazlığın ifadesi miydi? Ya da diğer taraftan bakacak olursak yayınlanan karikatürler basın ve düşünce özgürlüğünün dinsel bağnazlığa karşı özgürlük manifestosu muydu? Karikatür krizinin üstünden geçen süreye karşın yukarıdaki sorular birçok insan için karanlıkta kalmaya ya da Müslümanlarca verilen tepkiler kınanarak söz konusu karikatür tartışmasının İslam dünyasının Batı ile bağdaşmazlığını ortaya koyduğu yönündeki düşünce yaygın şekilde kabul görmeye devam etmektedir. Peki, krizi tetikleyen karikatürlerin arkasında neler vardı ve süreç nasıl tirmandırıldı? Bu soruya verilecek cevap yukarıdaki soruları da aydınlatacaktır.

Danimarka'nın Aarhus kentinde çıkan muhafazakâr sağ görüşlü yayın organı Jyllands-Posten gazetesinin 30 Eylül 2005 tarihli nüshasında "Muhammed'in yüzleri" adı altında yayınlanan karikatürlerde İslam dini peygamberinin başı bomba olarak tasvir edilmiştir. İslam dünyasından tepkiler ancak 2006 Şubatında ağırlıklı olarak Arap devletlerinde ortaya çıkmıştır (Jäger, 2007: 51). Bu gecikmenin sebebi ise çarpıcıdır. Müslümanların karikatürlere karşı ilgisiz kalması üzerine gazete mensupları Danimarka'daki bazı imamların dikkatini karikatürlere çekerler. Onlar da sözkonusu karikatürlerden ülkelerindeki din-daşlarını haberdar etmesiyle birlikte karikatürlere karşı bir tepki ve protesto dalgası yayılmıştır. Bu tepkiler de Avrupa'daki İslam tartışmalarını tetiklenmiştir (Jäger, 2007: 51). Karikatürler, kasıtlı provokasyon amacını taşımaktadır. Jäger, makalesinde etnik ya da kültürel ayrımcılık olarak nitelenebilecek karikatür-

ler için doğrudan ırkçılık (rassistisch) kavramını tercih etmektedir. İrkçiliğin buradaki kullanımı 19. yüzyıl ırkçı teorilerinin, faşizm dönemi Almanyası'nda Yahudiler'e karşı uygulanan ırkçı politikalarından karakteristik farklılık göstermektedir. Geçmişte yaşanan ırkçı vahşet konusunda günümüz demokrasilerinde yaşanan hassasiyetin derecesi çok yüksektir. İrkçı faşizmden bu yana aradan geçen sürede ırkçılıkla yargılanan olayların alanı genişlemiş ve yer yer ayrımcı uygulamalar dahi ırkçılıkla özdeş kullanılır olmuştur. İrkçılık tanımlamasının daha yaygın kullanımını İkinci Dünya Savaşı'nın son bulmasından bugüne dek geçen sürede insan hakları ve özellikle 68 hareketleri sonrası kimlik değerlerinin kazandığı önem sebebiyle ayrımcılığa karşı duyarlılığın daha da artmış olmasıyla açıklanabilir. Bu ırkçılık tanımlamasında dikkat çekilmesi gereken nokta Almanya'da yapılan bilimsel çalışmalarda "ırk" ve "ırkçılık" kavramlarının İngiltere ve ABD'de yapılan çalışmalara kıyasla tarihsel ipotekten dolayı çok daha az kullanım bulmasıdır. İrkçiliğin Almanya için bastırılmış bir kavram olması sebebiyle Alman basınının tavrını ırkçılıkla tanımlamak, bu kavramın Müslümanlara karşı alınan tavrı tanımlamak için kullanılması özellikle Alman okuyucuyu için şoke edici bir söylem olarak nitelendirilebilir. Aynı şekilde Jochen Hippler de Huntington'ın Medeniyetler Çatışması tezini sözde bilimsel olarak tanımlayıp Huntington'ı, bilimsel analiz ve öngöründen ziyade siyasal çıkarların sözcülüğünü yapmakla eleştirdiği makalesinde sözkonusu tezin Müslümanların başkaldığı üstünden çizdiği senaryoyu klasik ırkçılığın genetik söyleminden ayırarak kültür ırkçılığı ile tanımlamaktadır (Hippler, 1995/96: 173).

Söz konusu karikatürlerin provokasyonu, sağ popülist Halk Partisinin verdiği destekle ayakta duran Danimarka hükümetinin yabancıları açık şekilde ayrımcılığa tabi tutan siyasetine destek olmayı hedeflemektedir (Jäger, 2007: 55). Amaç, yapılan provokasyonun çekeceği tepkiler sayesinde mevcut dışlayıcı politikaların daha da sertleştirilmesi için zemin kazanmaktır. Tepkinin yaşanan düzeyde ve uluslararası boyutta olacağından baştan hesaplandığını söylemek iddiasında olmasak da en azından iç gündemde yukarıda anılan politikaya destek olma amacı güdüldüğü açıkça söylenebilir. Söz konusu karikatürler kısa zamanda dünya çapında yayılma gösterdi ve Batı'daki temel tartışma da düşünce ve basın özgürlüğü üzerinden gerçekleşti. Jäger, tartışmanın çekildiği zeminde konunun profesyonel şekilde deforme edildiği fikrindedir (Jäger, 2007: 98). Merkezi temsil eden yazılı basın organları, özeleştirme ve yaratmış oldukları İslam imajının nesnellığı konusunda bir iç muhasebe yapmış olmaktan uzaktır. Müslümanların, yayınlanan karikatürlere karşı gösterdikleri tepkilere yo-

⁵ Gazetelerin ayrıntılı analizi için bkz. Jäger, 2007, s. 51- 101.

ğunlaşarak İslamî bir tehdit yönünde korkular körüklenmektedir. Avrupa topları dışındaki İslam dünyasına karşı dışlama eğilimi belirginlik kazanırken Avrupa'da yaşayan Müslüman nüfus için sükûnet ve toplumsal entegrasyon öne çıkarılmaktadır. Sağ basın, yabancılar ve çokkültürlülüğü açıkça reddetmekte ve bu kavramlara taraf olan sola karşı mücadele içinde bulunmaktadır. Sağ basın, Müslümanlara karşı nefreti kasıtlı ve açıkça körüklemektedir. Sol basında, merkez basının etkileri görülse de genel olarak karikatür tuzağına düşmemiş ve krizin ortaya çıkardığı etkilerin analizini yeğleyen bir tutum içinde bulunmuştur (Jäger, 2007: 98-99).

Basın ve düşünce özgürlüğü kavramlarına vurgu yapılarak karikatürlere tepki gösteren Müslümanlar bu değerleri tehdit edenler olarak gösterilmekte ve Oryantalist dogmalar arasında işaret ettiğimiz gibi "kontROLSÜZ Doğu'nun" denetim altına alınması ve yola getirilmesi için zemin hazırlanmaktadır. Merkez basın, bir yandan içerdeki Müslüman azınlığa karşı ayrımcı, dışlayıcı ve daha keskin ifadesiyle ırkçı bir tavır alırken diğer yandan göçmen kanunlarının sertleştirilmesi için gerekli meşruiyet zeminini genişletmektedir. Ülke dışındaki Müslümanlar için tehlikeli, histerik, şiddet ve terör yanlısı bir tablo çizilirken bu tablo ile içerideki İslam imajı beslenmektedir (Jäger, 2007: 98).

Sol yayın organları karşı söylem geliştirerek sert şekilde medya eleştirisi yapmakta ve muhtemel bir İran saldırısı güncel olmamasına karşın yakın zamanda gerçekleşecekmiş gibi yayın yaparak bir nevi teyakkuz halinde erken uyarıcılık görevi yerine getirmektedir. Fakat ifade etmek gerekir ki sol basın diye tabir edilen basın Almanya'da kamuoyu düşüncesine yön verebiliyor olmaktan uzaktır (Jäger, 2007: 100). Bu basın organlarını tirajları sebebiyle marjinal olarak tanımlamak çok yanıltıcı olmayacaktır. Kamuoyu daha çok Frankfurter Allgemeine, Süddeutsche Zeitung, Frankfurter Rundschau, die Welt ve die Zeit gibi muhafazakâr ya da liberal merkez gazeteleri tarafından yönlendirilmektedir.

Link, Müslümanları konu alan karikatürler süreç içinde takip edildiğinde içerik ve şekil açısından iki tür derece artışının varlığına dikkat çekmektedir: 25 yıllık süre içerisinde bomba tasvirleri gövdeden başa doğru bir evrilme geçirirken içerik açısından önce Humeyni, Saddam vd. gibi tek tek kişilerden İslam köktencilerine ve nihayet İslam peygamberinin başının bomba olarak tasviriyle de onun kişiliğinde tüm Müslümanlara doğru bir genişleme olduğunu vurgulamaktadır (Link, 2007: 158-159). Bomba karikatürlerindeki bombanın resmedilişinin gövdeden başa doğru bir yön izlemesini ise vücudun bomba işlevi gör-

mesine dair yaklaşımdan duygu ve düşüncenin merkezi olan beynin bulunduğu başın bu şekilde resmedilmesiyle asıl bombanın Müslümanlar'ın duygu ve düşüncelerinde olduğuna dair provokatif ve demogojik yaklaşıma geçiş şeklinde yorumlayabiliriz.

Peki, Müslümanların söz konusu karikatürlerle rencide edildiği aşıkârken bu durum basın özgürlüğü ile savunulup meşrulaştırılabilir mi?

Basın ahlakı, iki yönlü bir karakteristiğe sahiptir. Tam da durumun böyle olması karikatürlere karşı olanlarla karikatürleri destekleyenler arasındaki diyalogu ya imkânsız kılmakta ya da ortaya bir körler sağırklar diyalogu çıkmaktadır. Bir taraf haklı olarak dini duygularının rencide edildiğini savunurken, karşı taraf Aydınlanma çağından bugüne büyük zorluklarla elde edilen kazanımların söz konusu olduğu basın özgürlüğünün Müslümanların duygularının rencide edilmesi pahasına savunulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Olay, tam da bu şekilde bakılınca içinden çıkılmaz bir kültürel anlayış farkı gibi gözükmekte, Müslümanların ve İslam'ın ötekiliği ve Batı değerleriyle bağdaşmazlığı imajı pekiştirilmektedir. Danimarka'da provokasyon amacıyla basılan karikatürlere gelen tepkilere karşılık basın özgürlüğünü savunmak savıyla Almanya'da da die Welt gazetesi aynı karikatürleri basmıştır. Burada da basın özgürlüğü savunması adı altında aynı provokatif söylem devralınmıştır. Meselenin aslı hangi konunun değil hangi konunun nasıl ele alındığıdır. Konunun ele alınma şekli tam da yukarıda bahsedilen, İslam'ın Batı değerleri ile bağdaşmazlığına dair resmi pekiştirme görevini yerine getirmektedir.

Alman basın kodeksinin 10. maddesine göre yazı ya da resimle bir grubun içerik veya şekil yönünden dini duygularını rencide edici yayınlar basını sorumluluğuyla bağdaştırılmaz. Burada söz konusu olan sadece Alman Hıristiyan çoğunluğun değil diğer dinsel cemaatleri de kapsayan genel bir durumdur. Bu yüzden Hıristiyan çoğunluğun dini hassasiyetini ya da böyle bir durumdaki olası tepkilerini esas alarak değil karikatürlerin muhatabı olan grubun dinsel hassasiyetleri gözetilerek tavır alınması gerektiği aşıkârdır (Pöttker, 2007: 229-230).

Yukarıda işaret edilen basın ahlakının hiç bir dini grubun rencide edilemezliği ölçütüne karşı bir başka ölçüt basın özgürlüğüyle mümkün hale gelen kamuoyuna haber ve bilgi sunma sorumluluğudur. Basın özgürlüğünün dinsel duyguları rencide etmek pahasına da olsa savunulması gerektiği basın etiğinin öteki yanını ortaya koymaktadır. Şimdi sorulması gereken soru karikatürlerin İslam'ın müsamahasızlığına karşı basının özgürlüğünü savunma davasına mı

hizmet ettiğidir. Böylelikle basın özgürlüğü ölçütü de kamuoyunu bilgilendirmek ve bilinçlendirmek hizmetiyle sınırlanmaktadır. Öyleyse dini duyguların rencide edilmek zorunda kalınması karşılığında mesele o dinden kaynaklanıyorsa o dine karşı düşüncenin savunulduğu bir durumun olması ya da kamuoyunun dikkatini basının özgürlüğüne odaklama görevi yerine getirilmelidir. Karikatürler, Müslümanlar'ın dini duygularını, İslam peygamberini bomba vasıtasıyla “şeyleştirme” ve terörist olarak gösterme yönünden tartışmasız şekilde rencide edicidir. Peki, basın kodeksinin ikili karakterini göz önüne alacak olursak karikatürler bunun karşılığında kamuoyunu bilgilendirme işlevini yerine getirmekte midir? Bu ölçüte verilecek cevap da olumsuzdur. Karikatürler ne kamuoyunu bilgilendiren ne de uyaran bir görev yerine getirmektedir. Değindiğimiz karikatür, nitelik açısından kaba bir tekrardan ve içerik açısından bildik önyargılı klişeleri ölçüsüzce tekrarladığı için basının gerektirdiği kamuoyunu bilgilendirme işleviyle ilgisi bulunmamaktadır.

Başka bir yönden ele alacak olursak söz konusu olan karikatürler 11 Eylül sonrası İslama karşı ortaya çıkan algının bir sonucu olarak sürecin beraberinde getirdiği bir durum mudur? Bunun böyle olmadığını birkaç örnekle gösterelim:

23 Temmuz 1982 tarihinde haftalık *die Zeit* gazetesinde “Körfez’de korkudan titreme” adı altında çıkan karikatürde Ayetullah Humeyni karanlığın içinde bir elinde meşale diğer elinde asa ile izleyiciye doğru çölde ilerlemektedir. Sol pazı bandında üç nokta körler amblemi bulunmaktadır. Karikatürde, Humeyni’nin ilerlediği yönde sağda ve solda variller bulunmaktadır. Sol taraftaki varillerden birinin arkasında elinde tabancasıyla Saddam Hüseyin saklanmaktadır. Sağ taraftakilerde ise uzun silindirik şapkalı Amerikalı ile yerel kıyafetlerinden Körfez bölgesi Arap şeyhleri olduğu belli olan kişiler saklanmaktadır. Burada Humeyni’nin kör tasviri fanatizm ve ne yapacağı belli olmazlığı; meşale, kundakçılığı; karanlık gece, Ortaçağ karanlığını; çöl, aşırılığı; saklanmış olanlar da Batı ve onun tarafındakilerin korkusunu simgelemektedir. Ayrıca, Humeyni’nin izleyiciye doğru yürümesi karikatüre bakanın da tehdit altında olduğu hissini vermektedir. Netice itibarıyla İran İslam devriminin mimarı Humeyni nezdinde oryantalist klişeler tekrar edilmiş olmakta ve Humeyni’nin Saddamca durdurulması meşru hatta gerekli gibi gösterilmektedir (Link, 2007: 153-165).

Tepki çeken karikatürler vücudun bomba olarak resmedildiği karikatürlerin ilk örneği değildir. 1 Eylül 1981 tarihinde *die Welt* gazetesinde yayınlanan karikatürde Humeyni, yağmur damlası şeklinde oryantal bir pencereden aşağıda tek tip giyinmiş ve kendisine sevinç gösterileri yapan binlerce insanı selamla-

maktadır. Humeyni’nin elleri ve başı hariç vücudunun kalan tüm kısmı siyah küre şeklinde fitili yanmaya başlamış bir bomba olarak tasvir edilmiştir. (Link, 2007: 159)

5 Ağustos 1994 tarihinde, arkada üstünde Cezayir yazarı tabeladan neresi olduğu anlaşılan ve ayrıca bir de caminin seçildiği karikatürde, siyah güneş gözlüğüyle namaz kılan ve izleyiciye tehditkâr şekilde bakan, el, kol ve bacakları hariç vücudu, fitili yanmakta olan bir bomba olarak tasvir edilen bir kişi resmedilmektedir (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1994).

17 Kasım 1998 tarihinde yukarıda incelenen ilk karikatürde fedai olarak karikatürize edilen Saddam Hüseyin bu sefer bomba olarak tasvir edilmiştir. Bu seferki farklılık tüm bedenin küre şeklinde bir bomba olarak resmedilmesidir. Burada bomba şeklindeki Saddam Hüseyin’in başında kurukafa resimli bir bere vardır. Fital ateşlenmiştir. Patlamann geldiği haber verilmektedir (Link, 2007: 160).

22 Kasım 2003 tarihinde *Westdeutsche Allgemeine Zeitung*’ta tüm dünya küre şeklinde bir bomba olarak gösterilmiş ve üstünde El Kaide yazarı sarıklı bir şahıs elinde ateşle dünyanın altındaki fitili ateşlemeye doğru yürümektedir. Karikatürün altında “hepimiz için geçerli” ibaresi mevcuttur (Link, 2007: 161).

13 Eylül 2003 tarihli aynı gazetede bu sefer Yaser Arafat, elleri ve başı hariç bomba şeklinde tasvir edilmiştir. Sol elinde, gagasında zeytin dalı taşıyan bir kuşu sıkmaktadır. Yüzünde alaylı ve tehditkâr bir gülüş ve başında serpuşu vardır. Diğer elindeki bombanın fitilini ateşlemek üzeredir. Karikatürün altındaki ibarede “Bay Şaron, sizi bekliyorum” ifadesi mevcuttur. (Link, 2007: 161)

Karikatürler, İslam’a bakış yönünde istisnadan ziyade bir kuralın tezahürüdür. *Der Spiegel* ve diğer dergilerden birkaç örnek daha verelim.

Der Spiegel’in 2007 yılı Mart sayısının kapağında siyah fonda Almanya’nın sembolik açıdan en önemli (Napolyon savaşları, İki Almanyalı Soğuk Savaş dönemi gibi) eseri sayabileceğimiz Neoklasik tarzda inşa edilmiş Berlin’deki Brandenburg zafer takı görülmektedir. Kapağın sol üst köşesinde siyah fonun açılan renk tonundan gri bir bulut kümesi seçilmektedir. Bu belli belirsiz, gri renginden uğursuzluk alameti olduğu belli olan bulut kümesinin hemen altında orantısız büyüklükte, göz alıcı, altın renginde, hilal evresindeki ay ve yıldız bulunmaktadır. Kapağın alt kısmında ay-yıldız göre görece daha küçük ölçekli Brandenburg Kapısı görülmektedir. Yukarıda, Almanya semalarındaki parlak ve orantısız büyüklükteki ay ve yıldız ile alttaki nispeten küçük Brandenburg

kapısının ortasında kalan siyah fonun üstünde derginin kapak konusu yazmaktadır. Büyük punto ile “Mekke Almanya” ve hemen altında daha küçük punto ile “Sessiz İslamlaşma” (stille Islamisierung) ibaresi görülmektedir (“Mekka Deutschland. Die stille Islamisierung”, 2007).⁶ Kanımızca buradaki provokatif unsur, derginin çığırkanlığını yaptığı İslamlaşma tehlikesini gündelik tecrübesi sebebiyle inandırıcı bulmayacak okuyucunun kafasında “acaba” uyandırma amaçlı “sessiz” şeklinde çevirdiğimiz “still” kelimesidir. Bu kelimenin buradaki anlamı fiziksel bir sesten ziyade derinlerden gizlice, fark ettirmeksizin, sinsî vb. bir İslamlaşmaya işaret etmesidir. Burada da görüntüye aldanılmaması gerektiği, bunun altında okuyucunun farkında olmadığı bir oluşuma işaret edilmektedir. Dergiyi zaten bilgilenmek için okuyan okuyucu böylelikle daha sonraki süreçte bu yöndeki bir işarete daha duyarlı hale getirilmektedir. Uyandırılan bu bir nevi metafizik korku okuyucu kadar dergi kapağına bakıp geçenlerde de derginin arzuladığı yönde bir hissiyat uyandırmak konusunda oldukça başarılıdır.

Bahsettiğimiz sayıdan iki ay sonra der Spiegel, (“Gott ist an allem schuld. Der Kreuzzug der neuen Atheisten”, 2007) “Her şeyden Tanrı mı sorumlu?” adlı Hristiyan şiirini imâ ederek “Her şeyden Tanrı sorumlu!” parolası ile ortaya çıkan yeni ateistleri konu edinmiştir. Ateistlerin parolası tırnak içinde kapak konusu olmuş ve altına daha küçük punto ile “Yeni ateistlerin Haçlı Seferi” alt başlığı yazılmıştır. Bu konuda bir sayı çıkarması der Spiegel için İslamla sınırlı olmayan genel bir din şüpheciliği mi söz konusu sorusunu yaratsa da sayı incelendiğinde İslam’ın yine ötekileştirildiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Dawkins (2007) ve Hitchens’in (2007) dinleri kolektif hastalık ve her türlü kötülüğün kaynağı olarak ele aldığı çalışmaların konu edildiği ilgili der Spiegel yazısında yeni ateistler tanıtıldıktan sonra karşı söylem olarak Vatikan tartışmaya katılır. Kant’ın, Feuerbach’ın ve Nietzsche’nin ülkesinden gelen XVI. Benedikt bilinen ismiyle Papa Ratzinger’in entelektüel kişiliğiyle inançsızlık önderleriyle yaptığı görüşmelerle hem onların işini zorlaştırdığı hem de onlardan saygı gördüğü belirtilmektedir. Anlatım buraya kadar teizmle ateizm argümanları arasında geçerken, Papa’nın Müslüman ülkelerde tartışma yaratan Regensburg⁷ konuş-

⁶ Benzer bir yaklaşım için bkz. Stolz, R. 1997. Kommt der Islam? Die Fundamentalisten vor den Toren Europas, München: Herbig. (İslam mı geliyor? Köktenciler Avrupa kapılarında.)

⁷ Konstantinopolis’in 1453 yılında Osmanlı Devleti’nin eline geçmesinden sonra Türklere karşı doğru savunma stratejilerini tartışmak için prenslerin katılımıyla gerçekleştiren imparatorluk meclisi de bu kentte toplanmıştır. Regensburg, önceleri çeşitli kentlerde oturum yapan imparatorluk meclisinin, 1663 ile imparatorluğun ortadan kalktığı 1806’ya dek sürekli merkezi haline gelmiştir.

masında İslam’dan farklı olarak Yahudi ve Hristiyanların Tanrı’yı Logos yani tüm kanun ve bilgilerin kaynağı olarak gördüğü ifadesine yer verilir. İslam’da ise tanrısal istencin doğa kanunları ve logosa tabi olmadığı, İslam’da neden ve sonuç ilişkilerinden bağımsız olarak Allah ne isterse onun gerçekleştiği belirtilerek İslam dininde kanunlarla (Logos) çerçevelenemeyen bir keyfilik söz konusu olduğu vurgulanmaktadır. Burası teolojik bir tartışma olarak uzmanların işi olduğundan bu noktaya ilgili burada görüş belirtilmesi uygun olmaz. Fakat farklı bir konunun tartışıldığı bir yerde niçin İslam’ın diğer dinlerle bu yönde mukayese edilerek ötekileştirilmesine gerek duyulduğu sorusunu sorma gereği vardır. Zira bu önermeyle doğa kurallarından bağımsızlık ve keyfilik İslam’ın özü olarak gösterilirken der Spiegel’in sözkonusu yazısı ateizm ya da inanç konusunda bir tavır alıyor olmaktan uzaktır. Kanımızca yazıda ima edilen, tanrıtanımazların din eleştirilerine Hristiyanlık’ın Logos tanrısından ziyade keyfilikğin ön planda olduğu İslam’ın muhatap olması gerektiği düşüncesidir. Ateizm önderleriyle Papa arasındaki temelden farklılığın ortaya çıkardığı gerilim İslam üzerinden rahatlatılmak suretiyle İslam inancına yine bir nevi paratoner görevi gördürülmektedir. İslam’ın Allah inancıyla Hristiyanlığın Tanrı inancı arasındaki mukayeseyi de bu yönden ele alma gereği vardır.

Bu yakın tarihli sayı der Spiegel dergisinin İslam hakkında bu yöndeki ilk tavır alışı değildir. 90 yılların başında olduğu gibi 11 Eylül sonrasında da “Allah adına fanatik savaşçılar”, “Her Müslüman bir bomba mı?”, “Radikal Tanrı savaşçıları silahlanıyor”⁸ kapak konularını der Stern dergisinde “Muhammed’in kızgın mirası. Yeni Dizi: Nefretin kökleri” (“Muhammeds zornige Erben. Neue Serie: Die Wurzeln des Hasses”, 2001) gibi konular izlemiştir.

Basından verdiğimiz olumsuz örnekler, İslamla ilgili yekpare bir algı ve tek yönde yayın yapıldığı anlamına gelmemelidir. Bu makalede kitabından alıntı yaptığımız Karen Armstrong’un “Kısa İslam Tarihi”, Angela Vauti ve Margot Sulzbacher’in kaleme aldıkları “İslam dünyasında kadınlar” çalışmaları İslam’ı ilgili kamuoyuna daha yakından tanıtabilme amacıyla nesnel hatta olumlu bir bakış açısından kaleme alınmış çalışmalardır. Buna Angela Grünert ile Christel Becker-Rau’un ortak fotoğraf çalışması “Ramazan – tüm duyularla oruç” çalışması da ilave edilmelidir (Grünert, & Becker-Rau, 2001). Bir ayırım yapmak gerekirse bilimsel çalışmalarda ve İslam dinini tanıtmaya ve bu konuda bilgilen-

⁸ Başlıkların orijinali sırasıyla: “Fanatische Krieger im Namen Allahs”, “Jeder Muslim eine Bombe?”, “Radikale Gotteskrieger rüsten auf”.

dirme amacıyla yazılmış yayınlarda yukarıdaki örnekler gibi İslam hakkında tarafsız ve okuyucu açısından olumlu duygular yaratan yorumlarla karşılaşılabilirken olumsuz imaj periyodik yayınlarda ağırlıklı olarak yer almaktadır.

b) İslam'la Özdeşleştirilen Öteki Resminden Düşman İmajına

Tarihsel olarak Doğu (Orient), Batı'nın karşı kutbu, Hıristiyanlığın düşmanı olarak ortaya konmuştur (Hippler & Lueg 2002: 16). Günümüzde de sıradan Alman vatandaşının İslam ülkeleri ve Almanya'da yaşayan Müslümanlar konusunda pek az bilgisi vardır. Daha doğrusu, federal Anayasayı koruma kurumunun gözetim altında tuttuğu radikal İslamcılar dışındaki geniş Müslüman yığınlar hakkında çok az şey bilinmektedir.

Weller (2002: 49)'e göre gruplar arası çatışmalar düşman imaj (Feindbild)'lerden beslenmektedir. Çatışan çıkarılarda ya da uzlaşmaz değerlerin söz konusu olduğu durumlarda karşı tarafın algılanışında ortak noktalar değil farklılıklar vurgulanmaktadır. Bu onlar ve biz ayrımının ortaya çıktığı durumlardaki tanımlamalar “siyah-beyaz”, “iyi-kötü” ve “dost-düşman” karşıtlıkları üstünden yürüdüğünde ve karşı tarafa hep olumsuz özellikler atfedildiğinde bir düşman imajının (Feindbild) varlığından bahsedebiliriz.

Öğretim müfredatında da Orta Doğu hakkında, Doğu ve Batının tarihsel olarak birbirine dokunma ve karşılıklı ilişkiler geliştirmeleri işlenmezken, çatışma, kuşatma ve savaşlar görece geniş yer bulmaktadır. Kamuoyunda kalıpsal kurguların belirlendiği şiddet, zorbalık, fanatizm, sağduyu yoksunluğu, Ortaçağ gerikalılığı ve kadın düşmanlığı gibi kavramlar üzerinden oluşturulan bir İslam imajı söz konusudur. 11 Eylül'den sonra bunların arasına terörizm de girmiştir. Çeşitli yerlerde meydana gelen terör olayları sözkonusu algı için ihtiyaç duyulan besini sunmaktadır (Weller, 2002: 17). Öte yandan bu tespitin şiddet, fanatizm ve kadınlara uygulanan baskı gibi Batı'nın kendi değer tanımlamaları açısından kabul edilmez bulunduğunu ifade ettiği durumların Müslüman ülkelerde meydana gelmediği anlamına gelmemelidir. Sorunlu olan gerçeklik düzeyinde de İslam ülkelerinde bu durumların yaşanması değil Almanya'daki tartışma zemininin bu gerçeklikle ya da bunun iyileştirilmesiyle ilgisinin bulunmaması, gerçeklikten belli parçaların alınarak mevcut düşman imajının pekiştirilmesine hizmet etmesidir. Oysa ki sık sık bahsi geçen diyalogun gerçekleştirilmesinin yolu öncelikle gerçek dışı düşman imajlarının ortadan kaldırılarak nesnel olarak birbirine yaklaşılabilmekten geçmektedir.

İslam, terör eylemleriyle gündeme gelmeden önce de öteki kültür evreni, yabancı olarak algılanırken bu ötekilik algısının yerini bir tehdit algısına bırakması zor olmamaktadır (Hippler & Lueg, 2002: 7). Bir düşman imajı yaratmak öteki olarak addedileni algılama yoludur. Bu durum gerçekliğin belli parçalarının zorlama bir şekilde bir araya getirilerek bir bütün olarak ortaya konulması suretiyle ortaya çıkmaktadır. Öteki algısı, kendini olumlu, mükemmel ve hatasız, karşı tarafı ise olumsuz bir karşı kutup olarak ortaya koyma temelindenmeydana gelmektedir (Hippler & Lueg, 2002: 8). İslam'ın Almanya'daki durumu da bundan farklı bir karakter arz etmemektedir. Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra da Alman basınında İslam'ın resmedilişi konusunda çeşitli yayınlar olmuştur. Söz konusu *düşman imajın*ın resmedilişinde en çok dikkati çeken unsur ne İslam'ın belirleyici kültürel unsur olduğu çeşitli ülkelerdeki çeşitli düşünce akımlarının ne de son derece karmaşık verili toplumsal, etnik ve kültürel gerçekliklerin söz konusu edildiğidir. İslam ağırlıklı olarak monolitik bir blok olarak ortaya konmuş ve çoğunlukla köktencilikle özdeş olarak algılanmaktadır. Düz ve indirgemeci tasvirlerle Batının tehdit altında olduğu korkuları yayılmaktadır (Hippler & Lueg, 2002: 8). “İslam'ın kılıcı”, “İslamî tehdit”, ”İslamî meydan okuma”, ”Allah için ölmek”, “Tanrısızlara (Allahsızlara) Cehennem”, “Yeşil Kılıç” gibi kitapların yanısıra popüler dergilerin manşetleri, ciddi günlük ve haftalık gazetelerde yayımlanmış makaleler ve televizyon haberlerinde sıkça hunhar ve zorba bir din tablosu ortaya konmaktadır.

c) Propagandanın Sebepleri Üstüne

Lueg ve Hippler, meselenin İslam değil İslam'ın tartışılma biçimi olduğunu, gündemin bir parçası olarak düşmanlık ve tehdit açılarından algılanan İslam'ın, Müslüman ülkelerde yaşandığı savunulan baskı, kadına eşitsiz muamele ve insan hakları ihlallerine karşı verimli ve doğru bir tartışmayı da bizzat engellediğini vurgulamaktadırlar (Hippler & Lueg, 2002: 8-15). Gerçekten de özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında Müslüman ülkelerin kendi içinde ya da bölge ülkeleri arasında ortaya çıkan şiddet olayları dünya çapındaki en yüksek orana karşılık gelmektedir. Peki, bu gerçekliğin sebebi İslam dini midir?

Havai Üniversitesi'nin 1900–1987 yılları arasını kapsayan, 80'li yılların sonu 90'lı yılların başında yapmış olduğu uluslararası mukayeseli araştırma ile hükümetlerce gerçekleştirilen kitle katliamlarının sebeplerini araştırmıştır. Ortaya çıkan bulgular, söz konusu katliamların dinsel, iç siyasi, ekonomik, sosyal ve

coğrafik sebeplerden ziyade otokratik yöneticilerin antidemokratik yapılarından kaynaklandığını ortaya koymuştur (Scheffler, 1997: 84). Buradan ortaya çıkan sonuç, Avrupa'daki temel kaygının Müslüman ülkelerdeki şiddet sarmalına karşı ne yapılması gerektiği kaygısının olmadığıdır. Temel kaygı daha çok Alman toplumunun iç gündemi ile ilgilidir: Öteki olanın tümünden yerilmesiyle olumlu bir kendilik duygusunun ortaya çıkarılmasına hizmet etmek. Bu şematizmin kendisine dayanak olarak ortaya çıkardığı cilalı kavram ise İslami fanatizmdir. Fakat İslam algısındaki sakatlık Almanca doppelmoral olarak ifade edilen “çifte ahlaktan” kaynaklanmaktadır. Fanatizmin Batı ülkelerindeki tezahürü Hıristiyan Batı değerlerinin özüne ait olmayan istisnai bir durum olarak algılanırken söz konusu olan Müslüman kimliğe sahip kişilerden kaynaklı fanatizm olduğunda bunun İslam'ın özüne ait temel bir bileşen olarak algılanmasında herhangi bir sorun görülmemektedir. Zira Müslüman kimliğe sahip kişilerce girilen terör eylemleri İslam'a dair bakış açısını hem belirlemekte hem de yansıtılmak istenen İslam'ı gerekçelendiren temel bir işlev görmektedir. Yani eylem kendi gerçekliğini oluşturmakla beraber gerçeklik Avrupa'nın kendi algısından geçerek yeniden üretildiğinde ortaya çıkan yeni tablo salt eylemin kendisinin ortaya çıkaracağından çok daha farklı bileşimler elde etmektedir. Farklı toplumların çarpık tezahürlerinin kendi toplumunun çarpık tezahürleri ile aynı temelden değerlendirmeye tabi tutulmayıp farklı kıstas kullanımı günümüzdeki mevcut sorunun özünü teşkil etmektedir (Hippler & Lueg, 2002: 9).

Siyasal İslamcılık ve İslami köktencilikğin temelleri Orta Doğu'nun yaşadığı siyasal, sosyal ve ekonomik tecrübelerle dayanmakta iken bu açık durumun görmezden gelinip, bölgenin sorunları üstüne eğilmeden yapılan köktencilik tartışmaları klişeleşmiş düşman imajlarına hizmet etmektedir. Bu temel üzerinden hareket edince de mevcut durumun açıklaması için geriye Müslümanların, İslam'ın ya da Arapların doğasından bahsetmek kalmaktadır. Bir din ya da millet mensuplarının “doğasından” bahseden söyleme karşın Lueg ve Hippler -kanımızca doğru bir kıyaslama olmasa da - Almanya'da mülteci yurtlarına düzenlenen ırkçı saldırıların da “Almanların doğası” ile mi açıklanması gerektiği sorusuyla karşılık vermektedirler (Hippler & Lueg, 2002: 10). Irkçılık, kendisini aidiyeti açısından farklı olarak tanımlayan bir topluluğun ötekiliği üzerinden dışlayıcı önyargılarla ilgili iken Müslümanların karikatürlere olan tepkilerinin bir halk ve topluluğa karşı derin önyargılardan beslenen bir tutumdan çok güncel ve kendi sosyolojisinden kaynaklı bir korunma refleksiyle açıklamaya çalışmak daha anlamlıdır. Oysa Avrupa'daki Yahudi düşmanlığı Yahudilere karşı

somut bir duruma karşı tepkiyle ilgisi olmayan M.S. altıncı yüzyıla dek geri götürülebilen bir düşman imajı sonucunda ortaya çıkmış ırkçılıkla ilgilidir. Yukarıda değinilen durum ise Müslümanların doğasından çok sanayileşmiş Batı Avrupa ile sanayileşmemiş Müslüman toplumlar arasındaki sosyolojik görüş farkı kadar Orta Doğu'daki petrol çıkarları, otokratik yönetimler ve diğer somut meselelerin sebep olduğu on yıllardır yaşanan savaş ve istikrarsızlık halidir.

Yarı kurumsal haftalık gazete das Parlament yıllar öncesinden İslam ülkelere karşı “Özgür dünya”nın sesi olma iddiasını dile getirmektedir. Özgür dünya ise “biz”dir: Özelde Almanya, genelde Avrupa ve onun değerleri. Hareketin parolası, irrasyoneliteye karşı Avrupa Aydınlanmasının değerleridir. Lueg ve Hippler (2002: 13) tam da İslam irrasyonelitesine karşı Avrupa'nın Aydınlanma dönemi değerleri tartışmasını yürütenlerin Aydınlanma öncesi kalıplara düştüklerini hatta daha da ileri giderek karşı çıktıkları İslamcılarının argüman kalıplarını devraldıklarını ve bu şekilde Orta Doğu'nun laik entellektüellerinin ve liberal Müslümanlarının gözden düşürüldüğüne dikkat çekmektedirler. Yazarlar, Avrupalıların kendilerinin inşa ettiği düşman imajına kendilerinin saldırmasının bir eleştiri değil olsa olsa demogoji olacağını ve gerçek eleştirinin ancak bu kurgusal imajlardan kurtularak mümkün olabileceğini vurgulamaktadırlar. Hıristiyanlık, Avrupa'da dinden ziyade kültürün parçası olarak addedilirken İslam kültürel bir bütünlük olarak değil sadece din, hem de tehditkâr bir din olarak algılanmaktadır. Birçok durumda İslam ve Köktencilik birbirinin yerine kullanılmakta, “Batıdan gelen her şeye düşmanlık” ve “inançsızların Allah yoluna getirilmesi” gibi kullanımlar yer bulmaktadır. Köln şehrinde yaşayan İslam bilimcisi Navid Kermani (1993: 31) Fas ile Endonezya arasında bir yerde patlayan bir bomba, köktencilerin Allah'ın kılıcını çekmesi iken kimsenin Kuzey İrlandadaki Protestan radikalleri Luther'in askerleri ya da Almanya'daki Yahudi mezarlıklarına yapılan kundaklamaları İsa'nın çarmıha gerilmesinin karşılığı olarak açıklamadığını vurgulamaktadır.

İslamcı köktencilikğe odaklanma şeklinde kendisini ortaya koyan İslam algısı dikkatinin tümünü odakladığı bu noktadan ötürü Orta Doğu'daki muhafazakâr, modern, sol, liberal, sosyal demokrat ve hatta faşizan akımların varlığını gözden kaçırmaktadır. Bunun yanı sıra laiklik yanlıları ya da İslam dinine mensup olmayan yerli azınlıklar da bölgenin gerçekliğine dâhildir. Oysa demokratikleşme yanlılarının liberal İslam yorumları Batı basınında neredeyse hiç yer işgal etmemektedir (Hippler & Lueg, 2002: 18-19). Her çağın getirdiği yeniliklere karşı dini hassasiyetlerin tehlikeye girdiği inancıyla harekete geçenler olmuştur.

İdeal bir İslamî yönetim biçiminin peşinde koşanlar ise bilim açısından tipik köktenci dini bir etkinlik olarak görülmektedir (Armstrong, 2001: 205). Batı medyasında sıkça köktencilik salt İslamî bir tezahür olduğu sıklıkla işlenmektedir. Oysa ki köktencilik, “Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslam’da Köktencilik” kitabının da yazarı olan din bilimcisi Karen Armstrong’a göre global bir gerçektir (Armstrong, 2004). Armstrong, köktencilik günümüz modernitesinin sorunlarına karşı İslam dininin dışında Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm ve Budizm gibi diğer bütün büyük inanç sistemlerinde gözlemlenebilen bir duruma işaret etmekte olduğunu ve köktenci bir din yorumunun ilk kez 20. yüzyılın başında Hıristiyanlık inancının hâkim olduğu ABD’de ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

İslam dünyasında köktenci hareketler 19. yüzyılın 60 ve 70’li yıllarında olmak üzere üç tektanrılı din içerisinde en son olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu tarihler modern kültürün İslam dünyası içerisinde kök saldığı zamana tekabül etmektedir. Armstrong’a (2001: 206-207) göre köktencilik, aynı zamanda seküler kurumlaşmanın dini yok edeceği korkusunun tezahürüdür ve Mısır’dan, Pakistan’a, Suriye’ye, İran’a ve nihayet Türkiye’ye dek laikliğin⁹ derece farklarıyla birlikte sert uygulamalarla kendini açığa vurma bu korkuyu bir paranoya ürünü olarak damgalamamıza engel olmaktadır. Bu yönüyle köktenci akımlar, dinin köklerine dönme iddialarına rağmen modern dünyanın tezahürleridir ve günümüz modernliğinin öteki yüzüdür.

İslam dininin doğası itibarıyla şiddet içeren, hoşgöründen uzak ve kılıç zoruyla yayılan bir din olduğu söylencesi yeni olmayıp yukarıda da değinildiği gibi Ortaçağdaki Haçlı seferlerine kadar geriye götürülebilmektedir. Niçin Müslüman toplumların Hıristiyan haçlılarca saldırıya uğradığı bu çağda tam ters bir söylencenin oluştuğunu anlamak, propaganda ve meşrulaştırma amacı olarak bu yöntemin uygulandığı düşünüldüğü takdirde çok zor olmamaktadır. Fanatik ve kılıç zoruyla yayılmış İslam söylencesi ile ötekilere karşı Batı’nın farklılığını vurgulayan söylemin Batı’da düşünsel bir gelenek halini aldığı söylenebilir (Armstrong, 2001: 225).

Özetleyecek olursak, “biz ve öteki” kalıplarına niçin gerek duyulmaktadır? Sınıflandırma yapmak toplumsal hayattaki karmaşıklığın sadeleştirilmesi amacıyla güden zihinsel bir eylemdir. Fakat her sınıflandırma kendi sınıfının olum-

⁹ Sekülerleşmenin ülke içi dinamiklerle kendiliğinden bir çağa uyma ve dinden uzaklaşma anlamı olması sebebiyle laiklik terimi yeğlenmiştir.

luluğu, diğerinin olumsuzluğu üzerinden çarpık kıyas ve sonuçlara ulaşmanın da nüvesini içinde taşımaktadır. Ötekine bir düşman imajı atfetmek suretiyle kendine dair olumlu bir sosyal kimlik, dolayısıyla olumlu bir kendilik duygusu oluşturulmaktadır. Bu olumlulaştırılan sosyal kimlik ve kendilik duygusu düşman imajı atfedilen öteki değil bizzat bu imajı atfedenin kendi öz değer hissini (Selbstwertgefühl) arttırma çabası ile ilgilidir. Düşman imajlarının gücü söz konusu topluluğun bu konuda kendine güvensizlik derecesinin aynasıdır (Weller, 2002: 53). Almanya’nın tüm gelişmiş sanayisine, yüksek standartlarına ve dünyadaki saygın yerine karşın Alman halkı toplumsal olarak sağlam bir öz değer hissine sahip değildir. Almanlar’ın kendi kimliklerinin kırılganlığı öteki resmi ve düşman imajlarıyla sağlamaştırılmaya ve bu dolaylama yoluyla kendi kimliklerine güven duymaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Ötekine atfedilen düşman imajının şiddet derecesi yukarıda işaret edildiği gibi bunu atfedenin kendi öz değer hissine duyduğu güvensizlik derecesi ile paraleldir. Bu durumun sebepleri arasında Katolik ya da Protestan tek mezhebin yerleştiği Fransa ve İngiltere’den farklı olarak Almanya’nın Martin Luther öncülüğünde başlatılan dinde reform hareketinin ağır sonuçları ile Katolik ve Protestan mezhepleri arasında bölünmüş; 1871, 1918, 1938, 1945 ve 1990 yıllarında olmak üzere 120 yılda beş kez haritası değişmiş; iki büyük dünya savaşından ağır bedellerle ve bu savaşların sorumlusu olarak çıkmış; İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa Yahudileri’ne uygulanmış, siyasal motiften uzak dünya tarihindeki en büyük sistematik ırkçı soykırım olan Holokost ya da Shoah’nın ağır sorumluluğu ve yeniden iki ülkeye bölünmüşlük bağlamında içine düşmüş olan kimlik krizi sebebiyle örselenmiş hatta hiçbir zaman tam anlamıyla olgunlaşmamış milli kimliğe sahip bir ülke olması gösterilebilir. Almanya’nın, İngiltere ve Fransa gibi bir sömürge kültürüne sahip olmaması sebebiyle farklı kültürlerle kısır kalmış ilişkisi öteki resmi ve düşman imajı yaratmaya daha müsait bir ortam hazırlamaktadır.

İngiltere ve Fransa’nın sömürgeci yayılcılığının aksine Almanların Ortaçağ’dan beri varolduğu Bohemya, Moravya (günümüzdeki Çekya), Lehistan (Polonya), Slovakya, Hırvatistan, Macaristan, Romanya ve Baltık ülkeleri gibi Orta ve Kuzey Avrupa’daki ağırlıklı şehir nüfusunun tedrici olarak son bulmasıyla karşılaştığı coğrafik daralma Alman kimliğini farklı kültürler konusunda Fransa ve İngiltere gibi ülkelere göre daha dayanıksız ve şüpheci kılmıştır. Öte yandan yaratılan öteki imajı ile de mevcut kırılgan kimlik pekiştirilmeye çalışılmakta bunun için Alman ve Avrupa kimliği birlikte öteki olan Müslüman

kimliğinin karşısına konmaktadır. Burada ilave edilmelidir ki Almanya, Avrupa Birliği sürecine siyasal ve ekonomik olarak en büyük katkıyı yapan ve Fransa ile İngiltere'nin tersine kendi ülke çıkarlarını AB'nin çıkarlarının ayrılmaz bir parçası olarak düşünen bir ülkedir. Bunun sebebi Almanya'nın yukarıda bahsedilen sebeplerden ötürü kendi kimliği ile problemlili bir ilişkiye sahip olması, Birliğin çatısına ve bundan kaynaklı kimliğe diğer AB üyesi ülkelerden daha çok ihtiyaç duymasıdır. Alman basınında sıklıkla vurgulanan Avrupa değerleri ve İslam'a karşı bu değerlerin savunulması gereğine dair ibareleri bu açıdan da değerlendirme gereği vardır.

Sonuç

Foreign Affairs gibi saygın dergilerin bile yer verdiği Huntington'un, içeriğindeki tutarlılıktan ziyade ortaya çıkarttığı spekülasyon korku ve felaket senaryosu sayesinde burada olduğu gibi birçok yerde kendisinden söz ettiren Medeniyetler Çatışması senaryosunun ortaya koyduğu vizyon Almanya'daki İslam algısına da sirayet etmiş durumdadır. Sorulması gereken Alman basınının Huntington'ın tezlerinin ciddiyetinden ötürü mü benzer bir söyleme girdiği yoksa böyle bir söylemin bilimsel ve nesnel tutarlılığından farklı sebeplerin mi siyasal olarak arzulanır olduğudur.

11 Eylül'den önce olduğu gibi sonrasında da İslam'ı ve Müslümanları ötekileştiren bir söylem mevcuttur. Bu söylem, İslam'ın tehdit olarak algılanması-nın alt yapısını kurmakta ve bu hissiyatı kolaylaştırmaktadır. 11 Eylül'ün sonuçlarının Müslümanların algılanmasında bir kopmayı temsil etmediğini, uzun bir tarihsel sürekliliğin devamı olduğunu, 11 Eylül'den önce de Müslümanları sistematik olarak ötekileştiren, terörle özdeşleştiren bir söylemin mevcut olduğunu daha önceden yayınlanmış karikatürler, tarihsel dökümanlar ve Alman merkez gazetelerinin taranması suretiyle yapılan araştırma kapsamında ortaya koymaya çalıştık. Özdele Almanya, genelde Batı, Soğuk Savaş'ın sonu ile birlikte kimliğinin bir parçasını da kaybetmiştir. İşte Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bu açığın giderilmesi gerekliliğini hissettiren yeni bir "dost-düşman" imajının şimdiki muhatabı olarak tehditkâr bir İslam imajı yaratılmakta ve Medeniyetler Çatışması gibi sözde bilimsel bir retorikle siyasal çıkarların gerektirdiği eylemlere meşruiyet zemini hazırlanmaya çalışılmaktadır (Hippler, 1995/96: 172).

Sağlam bulgu ve temellere dayanmamasına rağmen İslam dininin tehditkarlığı yönünde yapılan yayınların yaygınlığını ve bunların sonuçlarını endişe verici

olarak niteleyebiliriz. Fakat bu endişenin demokratik seviyesi yüksek bir ülkenin ölçütleriyle değerlendirilmesi gerekir. Değınmiş olduğumuz araştırmada ortaya çıkan İslam ve Müslümanlarla ilgili ön yargılar daha çok soyut önyargılardır. Kişisel temasın bulunduğu somut durumlarda ön yargıların endişe verici bir yaygınlık teşkil ettiğini iddia edemeyiz. Göç yoluyla Almanya'ya gelip burada yaşayan Müslümanlara dair algı konumuzun dışında olduğundan bunu çalışma kapsamı dışında bıraktık. Fakat ilginç olacağından önyargıların daha çok soyut düzeyde kaldığını göstermek için değındığımız araştırmamızın ortaya koyduğu diğer bulgulara kısaca göz atalım:

Araştırmaya göre 2000 yılında Müslümanlara dinlerinin gerektirdiği ibadet ve vecibeler konusunda Almanların nasıl tavrı aldıkları sorusu üstüne işyeri için % 78,3, okul ya da anaokul için % 81,7, resmi kurumlar için % 90,4 ve komşuluk ilişkileri açısından % 93,7 oranında kendilerine anlayışlı davranıldığını vurgulanırken bu oranlar 2005 yılı için sırasıyla %79,7, % 85, % 89,2 ve % 88,6'dır. Görüldüğü gibi 11 Eylül sonrası bazı alanlarda olumlu yönde bir değişiklik dahi kaydedilmiştir. Almanya gibi Hıristiyan kültüre sahip olan bir ülkede Müslüman olmanın kişisel olarak zor mu olduğu sorusu % 73,7 oranında onaylanmamıştır. Ayrıca önemle vurgulanmalıdır ki bu sorularla ilgili örneklem dinsel hassasiyetleri yüksek olan kesimden alınmıştır. Bu da önyargıların somut bireysel deneyimlere değil daha çok dolaylı yünden algılara dayandığını ortaya koymaktadır (Halm vd., 2007: 39-41).

Görüldüğü gibi İslam dünyasının ötekiliğine dair algının geçmişi çok eskilere gitmektedir. Yine de bu algının karşılıklı ilişkileri çağlar boyu değişmez bir ipotek altında tutmaya yazgılı olduğunu iddia edemeyiz. Öteki algısı periyodik dalgalanmalar yaşamakta, değişen zamanla söz konusu algı hem farklı çehrelere bürünmekte hem de birçok yönden süreklilik göstermektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de İslam, Avrupa'nın kendi iç parçalanmışlığına ya da kimlik arayışına karşı öteki işlevi görmektedir. Türkiye'nin AB üyeliği sürecine farklı kültür argümanı ile karşı çıkanların tavrının bu yönden de değerlendirilmesi gerekir. Kendi içinde ekonomik, siyasal, sosyal, tarihsel ve kültürel olarak büyük farklılıklar arz eden bugünün AB'sinin kucaklayıcı ve kapsayıcı tek kimliğinin Hıristiyanlık olduğunu düşünenler bu topluluğu kaynaştırmak veya en azından birarada tutmak için İslam'ın ötekileştirilmesinden fayda sağlamaktadırlar.

Müslüman ülkeler ise Avrupa'daki olumsuz algıyı düzeltmek ya da alternatif bir ses konusunda etkin bir tavır sergilemekten uzaktır. Bu ülkelerde yer

yer yaşananların Almanya'daki mevcut bazı yargıları doğrulamadığını iddia edemeyeceğimiz gibi Avrupa Müslümanlarının sivil toplum örgütleri çerçevesinde kendi kültürlerini ifade etmek yönünde başarılı bir profil çizdiğini de söyleyemeyiz.

Bugün Türkiye'nin de dâhil olduğu Müslüman ülkeler - derece farklarıyla birlikte - farklılıklarla birlikte yaşanarak zenginleşilen, çoğulcu, ayrımcılığın tarih sayfalarına ait olduğu özlenilir bir dünyadan Almanya'nın olduğundan çok daha uzaktadır. Almanya, halkını nicelik olarak ikiye ayıran kendi mezhep farklılığının beraberinde getirdiği gerilimi uzun zaman evvel dindirmiş olmanın yanında sayıları milyonlara varan yoğun bir Müslüman nüfusa sadece son elli yılda bu ülkeye gerçekleşen iş gücü göçüyle sahip olmuştur. Mevcut önyargılara rağmen demokratik kurullarla toplumsal entegrasyon çerçevesinde Müslümanların toplumsal hayatta daha çok pay sahibi olmasına dair arzu dikkatten kaçmamaktadır. Basın, bilim dünyası ve sivil toplum örgütlerinde İslam ve Müslümanlara karşı mevcut önyargılarla mücadele de – alıntılarda da görüleceği gibi - oransal olarak Müslümanlardan ziyade bizzat Almanlar tarafından verilmektedir.

Konu ettiğimiz Almanya'da İslam algısının toplumsal yansımalarının demokratik ve çoğulcu bir hukuk devletinin kuralları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Düşünce, ifade, inanç ve ibadet özgürlüğü anayasa ve bağımsız yargının güvencesi altındadır. Müslüman ülkeler ile Avrupa ve dolayısıyla Almanya'daki İslam dernek, vakıf ve kuruluşları İslam dini ile ilgili olumsuz yargılara karşı sivil toplum örgütlenmesinin sağladığı imkânlarla mevcut eğilimi olumlu yöne çevirme imkânına sahiptir. Bu imkânın toplumsal tartışmalara yapıcı ve etkin katılım yoluyla önyargıları aşma konusunda Alman halkına yardımcı olma sorumluluğunu da beraberinde getirdiğini önemle vurgulamak gerekir. Bu yönüyle Almanya'daki Müslümanların durumu Türkiye'deki Hıristiyan azınlığın, egemen mezhepten farklı mezhebe mensup Müslümanların ve hatta kimi yönlerden egemen mezhebe mensup Müslümanların durumundan demokratik özgürlükler bakımından çok daha arzulanırdır. Çalışma boyunca Almanya'daki İslam algısına karşı yönelmiş olduğumuz eleştirel bakışın ideal bir toplumsal yaşantının normatif ölçülerinden gerçekleştiği göz önünde bulundurulmalıdır. Demokrasi ve aydınlanma değerlerinin “zorba İslam dinine” karşı savunulmasına dair önyargılarla örülü kalıpsal söylemi kırmak ve İslam'ın Avrupa'nın belli bir kesiminin algılamaya eğilimli olduğundan farklı olduğunu

ortaya koymak bizzat Müslüman ülke yöneticilerinin ve Avrupa'da yaşayan Müslümanların bu yöndeki faaliyetleri ve bunu müzakere yoluyla ortaya koymalarıyla mümkündür.

Kaynakça

- Allahs blutiges Land, der Islam und der nahe Osten. (2003, Şubat). Spiegel spezial.
- Armstrong, K. (2001). Kleine Geschichte des Islam. Berlin: Berliner Taschenbuch
- Armstrong, K. (2004). Im Kampf für Gott: Fundamentalismus im Christentum, Judentum und Islam. München: Siedler.
- Dawkins, R. (2007). Der Gotteswahn. Berlin: Ullstein.
- Der Gott ist von allem Schuld, (2007, 26 Nisan) Spiegel, s. 68.
- Delumeau, J. (1985). Angst im Abendland. Die Geschichte kollektiver Ängste im Europa des 14. bis 18. Jahrhunderts. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt.
- Derichs, C. (2002). Wie ist es, ein Feind zu sein? Pauschalisierung des Islam und Islamische Pluralität. J. Hippler & A. Lueg (Edt.), Feindbild Islam oder Dialog der Kulturen içinde (s. 59-74). Hamburg: Konkret Literatur.
- Fischer, G. (1987). Analyse der Geographiebücher zum Thema Islam. Braunschweig: Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung.
- Frankfurter Allgemeine Zeitung. (1994, 5 Ağustos), s. 3.
- Göllner, C. (1978). Turcica. Die Türkenfrage in der öffentlichen Meinung Europas im 16. Jahrhundert. (vol. 3), Bükreş ve Baden Baden: Editura Academiei ve Valentin Koerner.
- Gott ist an allem schuld. Der Kreuzzug der neuen Atheisten. (2007, 12 Ocak). Der Spiegel.
- Grünert, Angela ve Christel Becker-Rau (2001). Ramadan- Fasten mit allen Sinnen. Hamburg: Knesebeck.

- Halm, D., Liakova, M. & Yetik, Z. (2007). Pauschale Islamfeindlichkeit? Zur Wahrnehmung des Islams und zur soziokulturellen Teilhabe der Muslime in Deutschland. S. Jäger & D. Halm (Edt.), *Mediale Barrieren. Rassismus als Integrationshindernis* içinde (s. 11-49). Münster: Edition DISS.
- Hentch, T. (1996). *Hayali Doğu. Batının Akdenizli Doğuya Bakışı*. İstanbul: Metis.
- Hippler, J. (1995/96). Anstatt einer notwendigen Satire: Eine kleine Polemik zum Clash of Civilisation nebst einigen Anmerkungen zum Islamismus. M. Hädrich & W. Ruf (Edt.), *Globale Krisen und europäische Verantwortung – Visionen für das 21. Jahrhundert* içinde (s. 169-178). Baden Baden: Nomos.
- Hippler, J. & Lueg, A. (2002). Einleitung. Feindbild und Verständigung – Ist "Dialog mit dem Islam" noch möglich? J. Hippler & A. Lueg (Edt.), *Feindbild Islam oder Dialog der Kulturen* içinde (s.7-15). Hamburg: Konkret Literatur.
- Hitchens, C. (2007). *God is not great. How religion poisons everything*. New York: Twelve Books.
- Jäger, S. (2007). Der Karikaturstreit im „Rechts- Mitte- Links“ – Diskurs deutscher Print – Medien. S. Jäger & H. Dirk (Edt.), *Mediale Barrieren. Rassismus als Integrationshindernis* içinde (s. 51- 103). Münster: Edition DISS.
- Kebir, S. (2006, 10 Şubat). Karikieren, zivilisieren, bombardieren. Freitag.
- Link, J. (2007). Ein übersehener Aspekt des Karikaturenstreits: Zur Archäologie der „Bombenköpfe“. S. Jäger & H. Dirk (Edt.), *Mediale Barrieren. Rassismus als Integrationshindernis* içinde (s. 151-165). Münster: Edition DISS.
- Mekka Deutschland. Die stille Islamisierung. (2007, 26 Mart). *Der Spiegel*.
- Muhammeds zornige Erben. (2001, 25 Ekim). *Der Stern*.
- Navid K. (1999, 9 Kasım). Der Ewige Höllenbewohner. *Der Tagesspiegel*.
- Pfeffermann, H. (1946). Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken. Winterthur: Mondial.
- Pöttker, H. (2007). Ist die publizistische Selbstkontrolle anti-islamisch? Der Karikaturen-Streit aus der Sicht journalistischer Berufsethik. S. Jäger & H. Dirk (Edt.), *Mediale Barrieren, Rassismus als Integrationshindernis* içinde. (s. 229-241). Münster: Edition DISS.
- Reichmuth, S. (1996). Bild und Gegenbild, Der Islam als Faszination und Herausforderung in Vergangenheit und Gegenwart. R. Kampling & B. Schlegelberger (Edt.), *Wahrnehmung des Fremden, Christentum und andere Religionen* içinde (s. 125-154). Berlin: Morus.
- Said, W. E. (1981). *Orientalismus*. München: Ulstein.

- Scheffler, T. (1997). West-östliche Angstkulturen. Gewalt und Terrorismus im Islam. H. Kai (Edt.), *Der Islam und der Westen. Anstiftung zum Dialog* içinde (s. 80-104). Frankfurt am Main: Fischer.
- Schultze, H. (1988). *Analyse der Richtlinien und Lehrpläne der Bundesländer zum Thema Islam*. Braunschweig: Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung.
- Schulze, W. (1978). Reich und Türkengefahr im späten 16. Jahrhundert. Studien zu den politischen und gesellschaftlichen Auswirkungen einer äußeren Bedrohung. München: Beck.
- Spohn, M. (1993). *Alles getürkt. 500 Jahre (Vor)urteile der Deutschen über die Türken*. Oldenburg: Universität Oldenburg.
- Stolz, R. (1997). *Kommt der Islam? Die Fundamentalisten vor den Toren Europas*. München: Herbig.
- Todesfalle Irak, Geiselschäfte im Namen Allahs. (2005, 5 Aralık). *Der Spiegel*.
- Tworuschka, M. (1986). *Analyse der Geschichtsbücher zum Thema Islam*. Braunschweig: Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung.
- Tworuschka, U. (1986). *Analyse der evangelischen Religionsbücher zum Thema Islam*. Braunschweig: Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung.
- Vöcking, H. (1988). *Analyse der katholischen Religionsbücher zum Thema Islam*. Braunschweig: Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung.
- Wie gefährlich ist der Iran? Die Mullahs und die Bombe. (2006, 26 Ekim). *Der Stern*.
- Weller, C. (2002). Warum gibt es Feindbilder? H. Jochen & A. Lueg (Edt.), *Feindbild Islam oder Dialog der Kulturen* içinde (s. 49-58). Hamburg: Konkret Literatur.
- Weltmacht Islam (2001, 1 Ekim). *Focus*.

The Perception of Islam in Germany under The Light of September 11: A Rupture or a Continuity?

Erkan Budak*

Abstract - After the attacks of September 11th on the World Trade Center and The Pentagon in the United States of America the perception of Islam in Germany has deteriorated. However these attacks and the global Islamic terror alone can't explain the cause of the negative perception of Islam in Germany. The anti-Islam wave that increased after the attacks of September 11th in Europe can be explained with an Islamophobia which appears in time of crises. Islam was perceived in Germany for several centuries as the "other". Nowadays the perception of the "other" is charged by a very negative image of Islam and Muslims. The negative image of the "other" helps Germany to strengthen the German and European identity against an "other" which was lost with the collapse of the Soviet Union and the end of the Cold War.

In the sixteenth century the understanding of the "other" was used in order to legitimate and to ensure the pontifical policy and the perpetuity of the feudal system. Orientalism occurred in the age of Enlightenment and caused a change in the understanding of Islam from the political to the cultural area. The "other" is defined as closeness to progress, backwardness and dependence. In this regard the "other" was established inferior in the cultural hierarchy.

Despite centuries after the Orientalist point of view have passed, the islamophobic clichés and patterns show an astonishing continuity in Germany. Especially the news, commentaries and caricatures in the German press are assigned by Orientalist approaches. The increased Islam antagonism is a need that occurred in the stream of the End of the

Cold War, which strengthen the German and European identity by an antagonistic pole presented by Warsaw Pact under the aegis of the Soviet Union. After the dissolution of the Soviet Union the invention of a new "other" was a political necessity. Under these circumstances the approach to Islam in Germany relates to a rather abstract perception of Islam, than to the concrete life of Muslims in Germany. As a result of this fact, the Islam perception in Germany refers to an abstract perception in a far region. However, the critical approach in the article should evaluate the Islam perception propagandised by the German press with the norms that conform to the high democratic level of Germany. Neither the mentioned Islam perceptions are unchangeable, nor are civil movements closed for an improvement. It is not to abnegate, that in countries with Islamic identity arbitrary and authoritarian practices are far from to be exceptions. Not only religious minorities, but also the members of dominant religious communities suffer from repressive political practices. In this regard the situation of Muslims in Germany is far to compare not only to the minorities but also to all the inhabitants in Muslim States. Consequently the critic on the German press related to the Islam perception, must be considered under this circumstances. However Islam perception in the German press is not cause-oriented regarding the problems in the Muslim countries and regions. Moreover it presumes the Islamic countries as unchangeable and the violence essential to the religion Islam. Concerning these matters the Islam debates in the German press is not only unfruitful, but also dangerous four a peaceful coexistence in a pluralistic country.

Key Words - September 11, The perception of Islam in Germany, Orientalism, European identity.

* Interkultureller Bildungs- & Förderverein für Schüler & Studenten (IBFS e.V.)

Address for correspondence - Querenburger Höhe 97 app. 1008 44801 Bochum/Germany.
e-mail: erkanbudak@hotmail.de